

Solidariteit en belangenbehartiging

Verslag van de KNR-studiedag 24 september 2008

Locatie: Verkadefabriek te 's-Hertogenbosch

Aantal deelnemers: ca. 125

Dagvoorzitter: de heer J. Bauduin (penningmeester KNR)

Het programma van deze dag ziet er als volgt uit:

9.00 – 9.20 uur	Ontvangst met koffie, thee in de serre van de Verkadefabriek
9.30 – 9.40 uur	Welkom/Opening
9.40 - 10.00 uur	“Solidariteit en belangenbehartiging” (ptr. Denis Hendrickx)
10.00 – 11.00 uur	Investeren voor een betere wereld, in de praktijk (dhr. Theo Brouwers)
11.00 – 11.20 uur	Pauze
11.30 – 12.30 uur	Vermogensrechtelijke positie in relatie tot de aflopende activiteiten van een religieus instituut (dr. Ad Leys)
12.30 – 13.30 uur	Lunchpauze
13.30 – 14.00 uur	Inschrijving Kamer van Koophandel (dhr. Ton Peek)
14.00 – 14.30 uur	Handleiding strategisch beleggingsplan (dhr. Ton Peek)
14.30 – 15.00 uur	Structurele financiering (dhr. Ton Peek)
15.00 – 15.15 uur	Afsluiting

- **Opening**

De heer Ad Leys heet als hoofd bureau en secretaris van de KNR de aanwezigen welkom en leest vervolgens enkele passages uit “De Regel van Augustinus” voor.

“U die een kloostergemeenschap vormt, dragen wij op het volgende na te leven. Allereerst moet u eensgezind tezamen wonen (Ps. 68/67,7), één van ziel en één van hart (Hand. 4,32) op weg naar God. Want is dat juist niet de reden waarom u samen bent gaan leven?

Bij u mag er geen sprake zijn van persoonlijk eigendom. Zorg er integendeel voor dat alles onder u gemeenschappelijk is. Uw overste moet ieder van voedsel en van kleding voorzien. Niet dat hij iedereen evenveel moet geven, want u bent niet allen even sterk, maar aan elke persoon moet gegeven worden wat hij persoonlijk nodig heeft. Zo leest u immers in de Handelingen van de Apostelen: “Zij bezaten alles gemeenschappelijk en ieder kreeg wat hij nodig had” (Hand. 4,32 en 35).

De bedoeling van dit alles is: dat niemand in zijn werk eigen voordeel zoekt. Alles moet gebeuren in dienst van de gemeenschap en met meer ijver en meer geestdrift dan wanneer ieder voor zichzelf en zijn eigen belang zou werken. Want over de liefde staat geschreven dat zij niet het eigen belang zoekt (1 Kor. 13,5), dat wil zeggen dat zij het gemeenschappelijke boven het eigen belang stelt en niet omgekeerd. Het feit dat u meer zorg aan de dag legt voor het belang van de gemeenschap dan voor uw eigen belang, is daarom een criterium voor uw vooruitgang. Zo zal zich in alles wat de voorbijgaande nood van de mens betreft, iets blijvends en verhevens openbaren, namelijk de liefde (1 Kor. 12,31 en 13,8 en 13 Ef. 3,19).

Door liefdevol te gehoorzamen bewijst u niet alleen medelijden te hebben met uzelf (Sir. 30,23/24), maar ook met uw overste. Want ook voor uw gemeenschap geldt: hoe hoger men geplaatst is, hoe meer gevaar men loopt.

De heer geve dat u, gegrepen door het verlangen naar geestelijke schoonheid (Sir. 44,6), dit alles met liefde onderhoudt. Leef zo dat u door uw leven de levenwekkende goede geur van Christus verspreidt (2 Kor. 2,15-16). Ga niet als slaven gebukt onder de wet, maar leef als vrije mensen onder de genade (vgl. Rom. 6,14-22)”.

Vervolgens spreekt de dagvoorzitter **de heer Jules Bauduin** als volgt de aanwezigen toe.

Geachte oversten, geachte voorzitter van de FKR, geachte economen en economisch adviseurs, geachte gastsprekers, dames en heren,

Ik sluit mij van harte aan bij de openingswoorden van onze secretaris, de heer Ad Leys. Hij heeft duidelijk laten doorklinken welke inspirerende gedachten ons vandaag als leidraad kunnen dienen.

Alvorens met het programma van de studiedag te beginnen, zou ik nog even willen ingaan op de gekozen thema's van vandaag. Zoals het de gewoonte is geworden, bespreken wij met u thema's die actueel zijn. Zoals bijvoorbeeld vandaag de inschrijving bij de Kamer van Koophandel en de voorgestelde handleiding voor een strategisch beleggingsplan. Maar daarnaast behandelen wij vandaag ook onderwerpen die recentelijk op de KNR zijn afgekomen en waarvan wij u ook voorstellen door ons initiatieven te laten ondernemen. Zo zal vandaag door de voorzitter van de FKR nogmaals de nadruk worden gelegd op de solidariteit en de belangenbehartiging en de rol die de KNR hierbij kan spelen. Ook zal onze secretaris, de heer Ad Leys, verder ingaan op de vermogensrechtelijke positie van de ordes in relatie tot de aflopende activiteiten van een religieus instituut.

En met bijzonder genoegen heet ik vandaag ook welkom aan onze gastspreker, drs. Theo Brouwers, die het gaat hebben over investeren voor een betere wereld in de praktijk aan de hand van microkredieten. Hij is uitgenodigd in het kader van de recente publiciteit over dit thema (denk aan prinses Maxima), maar ook in het kader van de steun van de KNR aan de campagne van de realisatie van de Millennium-doelstellingen.

Kortom, het gaat ons erom u op de hoogte te brengen van de activiteiten die zoal sinds de vorige regioday, eind 2007, zijn verricht en de nieuwe thema's die ons nu bezig houden. Het belooft een interessante dag te worden en ik zou ook nog in het bijzonder onze financieel-economische stafmedewerker, de heer Ton Peek, willen verwelkomen die in het middagprogramma zal spreken.

Zoals u van ons gewend bent en om uw aandacht vast te houden, hebben wij de dag zo ingedeeld dat er ruimschoots ruimte is voor pauzes en lunch zodat u onderling uw ervaringen uit kunt wisselen met uw collega's die vandaag aanwezig zijn.

We beëindigen de dag tenslotte met een afsluiting die verricht zal worden door de voorzitter van de FKR, ptr. Denis Hendrickx. Ik zou nu het woord willen geven aan de eerste spreker van vandaag, ptr. Denis Hendrickx, over solidariteit en belangenbehartiging.

- **Solidariteit en Belangenbehartiging (ptr. Denis Hendrickx)**

Collega-medezusters, -broeders van religieuze instituten, betrokkenen bij en belangstellenden van Religieuze Instituten,

In mijn hoedanigheid als voorzitter van de FKR ben ik gevraagd om enkele openingswoorden te spreken / enkele opmerkingen te maken rond het thema "Solidariteit en Belangenbehartiging".

Deze beide woorden dragen al enigszins een zekere spanning in zich:

- *Solidariteit* sluit in zich een zekere gerichtheid naar buiten.
- *Belangenbehartiging* roept als eerste reactie iets op van een gerichtheid naar binnen / behouden / vrijwaren van het eigene / afschermen.

Zo'n enigszins dubbele inhoud zien we overigens op velerlei terrein. Uitermate duidelijk is dat bij de Europese Unie en we merken dat bij de discussies daaromtrent:

- een bundeling van krachten (gemeenschappelijk optrekken);
- nationale grenzen verleggen / een nieuwe internationale grens rond de unielanden en deze moet dan weer bescherming bieden / afschermen.

Rond deze beide begrippen kun je vanuit verschillende invalshoeken opmerkingen en kanttekeningen maken.

Rond deze begrippen zijn in de afgelopen jaren in de verschillende KNR-jaarverslagen behartenswaardige opmerkingen gemaakt.

Hoe uitdagend misschien ook, ik zal mij niet laten verleiden een keuze te maken voor een religieus- of kerkpolitieke benadering. Vandaag geldt meer een financieel-economische inbedding.

Dat geeft ook de doelstelling aan van de FKR.

In de loop der tijd hebben zich in de doelstelling zeker wat verschuivingen voorgedaan. In erg algemene zin zou je kunnen stellen dat in de eerste jaren de nadruk vooral lag op het veilig stellen van de eigen positie.

Nu meer en meer het samenwerkings - en adviesorgaan van en voor religieuzen dat onze deelname aan het maatschappelijk verkeer mee voorbereidt, regelt en organiseert. De eigen positie is daarvan meer afgeleid.

A.

De vraag van nadere bezinning op bewust/anders omgaan met *Solidariteit* en *Belangenbehartiging* wordt momenteel sterk bepaald door:

- ingewikkeldheid van de problematiek;
- onbekendheid van overheids- en maatschappelijke instellingen met eigenheden van religieuze instituten (hun leef- en werkwijze);

- onbekendheid bij religieuzen met regelgeving en onvoldoende inzicht en mogelijkheden binnen eigen gelederen om behartiging ter hand te nemen.

B.

Binnen die veranderende context is het denk ik toch van het allergrootste belang om niet voorbij te gaan aan enkele meer wezenlijke aspecten van onze religieuze identiteit bij financieel-economisch handelen.

Zonder uitpuittend te zijn zou ik in dit verband als krachtlijnen willen noemen:

- Het financieel/economisch beleid is (en lijkt me ook te moeten zijn) een van de uitwerkingen van het algemeen beleid. Dat impliceert dat aan concrete keuzes de vragen vooraf gaan waar we inhoudelijk voor willen staan; waarvan we dromen; wat we nastreven en wat we afkeuren. Als daarover – zeker in hoofdlijnen – geen overeenstemming bestaat, dan zal het financiële beleid alleen nog maar moeilijker zijn. Dat geldt natuurlijk voor de afzonderlijke instituten maar ook voor de gemeenschappelijkheid (religieuze families met elkaar / breder niveau van Konferentie Nederlandse Religieuzen).
- Je kunt blijven wachten tot er 100% garantie zou zijn voor de haalbaarheid van een ideaal criterium zoals b.v. een groene financiering / ethisch verantwoord beleggen en ga zo maar door.

Dat zou betekenen: maar blijven wachten en weinig of niets doen.

Nadruk zou vooral moeten liggen op de beweging, om de richting die gekozen wordt. Om met een tekenwaarde een duidelijk signaal af te geven.

- Banken, verzekeringsmaatschappijen, financiële adviseurs moeten geconfronteerd worden met de beleidsuitgangspunten. Ze moeten te horen krijgen dat er groepen mensen zijn voor wie bepaalde uitgangspunten van eminent belang zijn (zoals b.v. geld als hulpmiddel om de kwaliteit van leven te beschermen en te bevorderen / geld als een bijdrage aan sociaal en ecologisch duurzaam (samen)leven / geld niet bestemd voor wapenindustrie of beleggingen in landen met dubieuze regimes.
- Veel religieuze instituten staan op dit moment opnieuw voor beleidskeuzes:
 - enerzijds het verstaan van de tekenen des tijds in het licht van het evangelie en
 - anderzijds het gegeven dat de snel krimpende ledenaantallen en de krimpende financieel economische middelen versterkend op elkaar inwerken.

C.

Binnen de wereld van religieus Nederland wordt in velerlei opzicht vorm gegeven aan *Solidariteit* en *Belangenbehartiging*.

Op het ene moment zal het solidariteitsprincipe voorop staan; op het andere moment de belangenbehartiging.

Ter illustratie noem ik de volgende voorbeelden:

- We kennen samenwerkingsverbanden van verschillende religieuze instituten met elkaar rond wonen / facilitaire dienstverlening. Adviseurs zijn in dienst van en voor verschillende religieuze instituten
- We kennen samenwerkingsverbanden zoals die tot uitdrukking komen in PIN, (Projecten In Nederland); AMA (Adviescommissie Missionaire Activiteiten) en KOS (Kommissie Onderlinge Solidariteit)
- Gemeenschappelijke regelingen zoals ZVR (Ziekttekostenverzekering Religieuzen).
- Samenbrengen van archieven zoals het Erfgoedcentrum Nederlands kloosterleven in Sint Aegten.
- Eigen rechtspositieregeling voor personeel in dienst van religieuze instituten
- We kennen - om zeker niet te vergeten - de Konferentie Nederlandse Religieuzen met bureau.
- We kennen allerlei commissies zoals: commissie Roepen, commissie Vredesvraagstukken en Vrouwencontacten
- We maken Raamcontracten voor verzekeringen met bijvoorbeeld Donatus.
- We voeren overleg met rijksinstellingen om heldere en toegankelijke regelingen te bewerkstelligen (commissie OER).
- We voeren procedures om op z'n minst jurisprudentie uit te lokken en daarmee helderheid te verkrijgen.

D.

Een samengaan van *Solidariteit* en *Belangenbehartiging* zal zich in de nabije toekomst alleen nog maar nadrukkelijker aandienen.

- * Religieus leven en kerk zijn meer verdrongen naar de rand van de samenleving. Getuigen van en opkomen voor waarden/normen en principes vraagt om bundeling van krachten.
- * Toenemende regelgeving (en ingewikkeldheid) noodzaakt tot gedegen kennisname van de onderhavige materie en tot inzichtelijke uitvoeringsregelingen.
- * Allerlei nieuwe vormen van religieus leven dienen niet alleen maatschappelijk ingebed te zijn, maar ook financieel/economisch goed en verantwoord vorm gegeven, ook in hun fiscale en juridische aspecten.

E.

Om valkuilen te voorkomen, zijn onderstaande punten van belang:

- Solidariteit is voor de toekomst van wezenlijk belang. De mate waarin grote instituten met meer mogelijkheden zich kunnen en willen inspannen voor de kleine insituten (het behoort wezenlijk tot religieuze spiritualiteit: de mate waarin het kleine, het minste, de minste mogelijkheid niet over het hoofd wordt gezien maar tot recht kan komen).
- Gemeenschappelijke Belangenbehartiging moet ten ene male transparant blijven.

Zorgen dat een en ander niet overgelaten wordt aan een enkeling (bureaufunctionaris /adviseur), maar begrepen en gedragen kan worden en blijven door degenen die het aanbelangt. Van belang voor aanbieder en hulpvrager. Houd voortdurend voor ogen wat de bedoelingen zijn.

Vergeet niet dat er heel wat emotionele aspecten een rol spelen en kunnen blijven spelen zoals die van eigenheid van de religieuze instelling. Of je het er nu mee eens bent of niet maar ik heb in ieder geval wel ervaren dat religieuze instellingen over het algemeen erg op zichzelf gesteld zijn.

- Spanningsveld tussen overkoepelende/coördinerende organisatie enerzijds en achterban anderzijds, laat duidelijk zien waar het initiatief is genomen (waarom en tegen welke achtergrond). Maak duidelijk welke stappen er gezet moeten worden; wanneer, hoe en door wie.
- Organiseer *Solidariteit* en vooral *Belangenbehartiging* op een zodanige schaal dat herkenning zo direct mogelijk gevoeld kan blijven worden (regio/directe omgeving). Schroom niet om aanwezige expertise elders te vragen en in deze zin een opgebouwde expertise van bijvoorbeeld een bureau KNR te gebruiken (als een waarnemer bij een proces, als een soort second opinion).

Solidariteit en *Belangenbehartiging* dragen een zekere spanning in zich. Laten we daarvoor niet bang zijn en zeker niet terugschrikken.

De verantwoordelijkheid voor de toekomst van de afzonderlijke religieuze instituten. De mogelijkheden om met name bestuurlijke verantwoordelijkheid te kunnen blijven dragen.

Conclusie:

De noodzaak om deel te nemen aan het Maatschappelijk Verkeer nopen ons tot *Solidariteit* en *Behartiging* van elkaars belangen.

-
- **“Investeren voor een betere wereld, in de praktijk” door de heer Theo Brouwers – directeur SNS Asset Management (*bijlage 2*)**

De heer Brouwers is specialist op het gebied van sociaal verantwoord beleggen en met name op het gebied van Microkrediet. Hij is tevens bestuurslid van CMC en als zodanig bekend met de religieuze wereld.

Hij zal aan de hand van de presentatie proberen duidelijk te maken welke fundamentele principes SNS Asset Management hanteert bij haar beleggingen en dat dit zeker niet ten koste hoeft te gaan van het rendement. De klanten van de SNS-Asset Management dienen deze beleggingsprincipes te onderschrijven.

Naar aanleiding van zijn presentatie worden nog enkele vragen gesteld:

Vraag:

Wat mij opvalt is, dat u het woord „ontwikkelingshulp“ eigenlijk niet gebruikt hebt. Nu hoor je als je het over ontwikkelingshulp hebt, dat er altijd wel iets aan de strijkstok blijft hangen. Bent u dat tijdens uw reizen naar Malawi en Kenia ook tegengekomen of denkt u dat het soort ontwikkelingshulp zoals het Microkrediet directer werkt en het geld van de traditionele ontwikkelingshulp meer in de zakken verdwijnt van de verkeerde personen?

Antwoord:

De kracht van de economie is voor de ontwikkeling van het eigen land heel cruciaal. Microkrediet is een belangrijke stimulator van de economie. Het is ook van belang om ontwikkelings- geld goed te verdelen tussen regering, bedrijven e.d.

Ik heb over de manier waarop met ontwikkelingsgelden wordt omgegaan, ook in de clinch gelegen met minister Koenders. Ik heb er niets op tegen dat er geld naar microfinancieringsinstellingen gaat, maar naar mijn mening moet dit beter en efficiënter. Het is niet goed indien we als commerciële partij moeten concurreren met organisaties als NOVIB, Cordaid e.d. en merken dat de commerciële gelden worden weggedrukt door deze ontwikkelingsgelden.

Ik heb dan ook opgeroepen tot rolzuivering! We vullen elkaar aan, ontwikkelingsgeld voor de onderkant, technische assistentie, commercieel geld voor de top van de microfinancieringsmarkt.

Hierover heb ik ook een brief geschreven naar de minister. Naar aanleiding van deze brief is een onderzoek ingesteld naar de besteding van de ontwikkelingsgelden in microfinanciering door eerdergenoemde organisaties. De resultaten moeten nog bekend worden gemaakt. De heer Brouwers zal ons op verzoek van de heer Bauduin t.z.t. op de hoogte brengen van de uitkomst van dit onderzoek.

Vraag:

Hoe kijkt u tegen de huidige financiële crisis aan?

Antwoord:

Het is verschrikkelijk wat er nu gebeurt, de financiële wereld staat in brand. Ik had mijn betoog ook hiermee kunnen openen. Van de ene kant is het beschamend om hiervan onderdeel uit te maken van de andere kant is het een opschoning van de grijpen graaicultuur.

Ik ben 2 weken weggeweest en heb er niets van gemerkt. SNS/Reaal is gelukkig niet geraakt, wij zaten uit principiële overwegingen ook nooit in exotische derivaten. Ik moet eerlijk zeggen dat ik niet weet hoe het zal aflopen.

Ik maak me wel ernstige zorgen over de economie en de dollar !

Vraag:

De duurzaamheidscriteria die gehanteerd worden bij assetmanagement zijn naar mijn mening te soft.

Antwoord:

Dat klopt en ik moet toegeven dat het is ingegeven door een welbegrepen eigenbelang. Wij gaan bij het hanteren van de duurzaamheidscriteria nog lang niet zo ver als de ASN bank (van wie wij de vermogensbeheerder zijn). Te strenge criteria schrikt grote beleggers af, een voorbeeld hiervan is REAAL Verzekeringen. Naar mijn mening gaan wij nog niet ver genoeg. Maar dit is wel een begin.

Vraag:

In hoeverre kun je naast het hanteren van de fundamentele principes toch een marktconform resultaat verwachten?

Antwoord:

Volgens de meeste vermogensbeheerder kan er geen goed rendement worden gegarandeerd wanneer men zich te strikt houdt aan de fundamentele principes.

Dit is beslist niet waar. Wanneer u besluit om een bepaald bedrijf uit te sluiten (bijv. Shell), is de vermogensbeheerder verplicht u alternatieven te bieden. Ga het gesprek aan en laat uw organisatieprincipes omzetten in beleggingsprincipes. Het kan ook met een goed rendement.

U moet zich niet met een kluitje in het riet laten sturen!

Vóór de koffiepauze krijgt **de heer Rogier Moulen Janssen** nog de gelegenheid in het kort de stand van zaken m.b.t. het project herbestemming onroerend goed toe te lichten.

Alvorens het onderwerp kort te bespreken maakt hij graag van deze gelegenheid gebruik om de deelnemers te attenderen op de PIN-bijeenkomst die op 22 oktober a.s. plaatsvindt. Projecten in Nederland (PIN) is één van de succesvolste voorbeelden van samenwerking van religieuze instituten in ons land. Jaarlijks helpen we vele tientallen kleinschalige projecten die iets willen betekenen voor kleine en kwetsbare mensen.

Tijdens deze bijeenkomst in het Theater aan de Parade willen we vieren dat PIN een succes is, we willen de religieuze instituten informeren over wat de PIN deed en doet, en willen met de aanwezige religieuzen in gesprek gaan over hoe zij de toekomst van PIN zien.

Nu het eigenlijke onderwerp:

De KNR heeft de inventarisatie van alle kloosters, die nog in eigendom zijn van en bewoond worden door religieuzen, afgerond. Deze inventarisatie is door het KASKI in

een databestand opgenomen, dat alleen voor de KNR beschikbaar is. Particulieren hebben geen toegang tot deze gegevens. Het is namelijk niet de bedoeling om de projectontwikkelaars te faciliteren.

Vervolgens verwijst de heer Rogier Moulen Janssen naar het boekje “Kloosters als religieus erfgoed, bouwstenen voor een te voeren beleid” dat in Maarssen is gepresenteerd en dat het uitgeven van dit boekje de nodige publiciteit, zowel in de pers als op de radio, teweeg heeft gebracht. U moest eens weten hoeveel telefoontjes dat tot gevolg heeft gehad. Iedereen is geïnteresseerd in het onroerend goed van de religieuzen!

De KNR wil een kader scheppen waarbinnen naar partners gezocht wordt die kunnen meedenken over het behoud van dit onroerend goed, maar ook de vaak onvermijdbare verkoop. Ik denk hierbij aan de overheid, zowel op landelijk als provinciaal niveau. Als KNR moeten wij van de geboden mogelijkheden (bijv. subsidies) profiteren en meeliften. Zo is de KNR betrokken bij het opstellen van een nota, die recentelijk in de Staten van de provincie Limburg is vastgesteld. Doel is de besturen te helpen bij het zoeken naar goede bestemmingen van het onroerend goed.

De KNR is een koepelorganisatie, ú bent eigenaar dus ú beslist uiteindelijk wat er moet worden gedaan.

Wij faciliteren slechts om waar mogelijk behoud te stimuleren. Immers religieuzen hebben zoveel betekend voor de maatschappij, maar dit is bij velen niet meer of onvoldoende bekend. Hierdoor proberen wij de bijdrage van religieuzen in de samenleving zichtbaar te houden, aldus de heer Moulen Janssen.

- **Testament van een religieus instituut: observaties bij een brief – de heer A. Leys (bijlage 2)**

Nadenken over, adviseren over, begeleiden bij de voorbereiding van de eindfase van een religieus instituut als geheel of van een deel ervan, zijn niet steeds plezierige activiteiten. Maar het zijn wel belangrijke en verantwoordelijke opdrachten, zowel voor de religieuzen van het betreffende instituut als voor degenen die dit religieuze instituut ter zijde staan met raad en daad. Het was wijlen pater Clemens Brenninkmeijer sj die ons reeds in het begin van de jaren negentig met het belang van deze opdracht confronteerde. Ik paraphraseer zijn woorden op een Algemene Economenvergadering: ordes en congregaties zijn verantwoord en gestructureerd in Nederland opgebouwd en

het afbouwproces mag niet slordig verlopen, maar ook verantwoord en gestructureerd, niet flodderig. En ik wil eraan toe voegen: waardig en correct.

Die uitdagende oproep heeft gestalte gekregen. De 'commissie Verbaarschot/de Klijn', die formeel anders heette maar ere wie ere toekomt, van de SNVR heeft haar bijdrage geleverd. De KAR besteedt er de laatste jaren het grootste deel van haar taak aan. En uit haar midden hebben p Joachim Scheepers ofmcap en mevr Myriam Wijlens belangwekkende notities over aspecten van deze kwestie geschreven. U vindt hun nog steeds behartenswaardige artikelen in KNR-publicatie nr 29 van november 2003. Stafmedewerkers van de KNR leveren praktische oplossingen voor concrete situaties. En *last but not least* wordt er in afzonderlijke religieuze instituten met hun eigen adviseurs gezocht naar praktische oplossingen, passend bij dit instituut.

In 2003 was er eigenlijk alleen nog het model van de Broeders van Voorhout¹ van de "aparte kerkelijke rechtspersoon / instelling", waaraan het beheer van de materiële middelen wordt toevertrouwd. Dan kan het bestuur van het religieus instituut zich concentreren op de persoonlijke belangen van de leden. En in de laatste fase, als er nog maar enkele leden zijn, neemt de instelling de verantwoordelijkheid voor die leden.

Intussen is er ook het model dat er een bestuur van niet-leden wordt aangesteld, dat de hele bestuurlijke verantwoordelijkheid voor het religieus instituut overneemt. Dit model is intussen bij twee religieuze instituten gerealiseerd, maar was een aantal jaren geleden nog bijna ondenkbaar. P Joachim Scheepers, toch niet de meest voorzichtige en die over de grenzen van gebaande paden durfde heen te gaan, duidde deze oplossing maar heel terughoudend aan in 2003².

Er is ook nog een derde model, dat er door het bisdom een 'administrator' wordt benoemd, een persoon die geen lid is van het betreffende religieus instituut, maar bijvoorbeeld overste is van een ander religieus instituut of een priester van het bisdom³.

Wij mogen spreken van 'voortschrijdend inzicht' in de complexe materie. Complex omdat wij theoretisch nieuwe wegen moeten banen, waarbij wij getrouw willen zijn aan fundamentele rechtsregels van onze Kerk. En dan zit het nieuwe in het al vaker opgemerkte dat wij onze weg moeten vinden vertrekkend van slechts een paar zeer algemene bepalingen van de Codex voor deze fase van het institutionele religieuze leven. Maar het complexe zit hem ook in het emotionele aspect voor de concrete religieuzen die het betreft, of zij nu bestuurlijke verantwoordelijkheid hebben als overste, als raadslid of als kapittelid, of gewoon lid zijn van een religieus instituut dat de vergrijzing en het achteruitgaand aantal leden van de eigen orde, congregatie of

¹ Zie: *Toekomstplanning (2) een drietal verkenningen*, KNR-publicatie no. 29 (november 2003), blz 32 e.v.

² *Toekomstplanning*, blz 11.

³ Een voorbeeld is een congregatie waar de administrator (een priester van het bisdom) de opdracht heeft om "als Bestuurder" namens de bisschop die congregatie te besturen. Waar de keuze voor beide andere modellen mede beargumenteerd wordt door de *iusta autonomia* die religieuze instituten toekomt (canon 586), lijkt mij extra aandacht daarvoor nodig bij dit model: welke opdracht krijgt de *administrator*, is zij/hij institutioneel onafhankelijk? En is het verstandig om het religieus instituut van één persoon afhankelijk te laten zijn?

gemeenschap dagelijks om zich heen ziet. Van de eens zo actieve, soms te bezige⁴, gemeenschap rest nog een kleine groep met onder hen een groot deel verzorgingsbehoefte.

Op zich mogen wij blij zijn dat p Brennikmeijer ons bijtijds op een spoor zette en dat de uitdaging met open vizier is opgepakt. Want wat dat betreft heeft ons land, hebben wij, een voortrekkersrol, waarin wij ons positief onderscheiden van andere landen waar de problematiek in het religieuze leven dezelfde is. En dat is ook in Rome, bij de Congregatio, goed bekend. Want ook daar ziet men dat in andere landen niet zo systematisch aan deze kwestie gewerkt is en wordt. En toch staat men in heel West en Midden Europa voor dezelfde kwesties.

Het is niet de bedoeling vandaag de hele problematiek van het afbouwproces te bespreken met elkaar. Ik wil met u vooral nadenken over één aspect, namelijk dat van het 'vermogen', de 'tijdelijke goederen'.

Dat onderwerp is met een brief d.d. 15 juli van de voorzitter KNR, p Timmermans, aan u voorgelegd. Daarin staat ook expliciet verwoord dat dit onderwerp van speciaal belang is voor een beperkte groep religieuze instituten. Het is de groep religieuze instituten, die geconfronteerd worden met de situatie dat het einde van het bestaan van het instituut in zicht komt. In de praktijk betreft dit instituten, waarvan het algemeen bestuur in Nederland is gevestigd en die buiten ons land geen provincies (meer) hebben. Daarnaast betreft het een aantal monialenkloosters. Maar ik zal later nog aangeven dat ons onderwerp ook voor andere instituten van belang kan zijn.

Die brief is geschreven ter ondersteuning van die instituten waarvan wij weten dat zij zich beginnen te bezinnen op deze kwestie en ter aansporing van anderen om er zich op te gaan bezinnen. Want wij zien ook het risico dat dat bezinningsproces te laat op gang komt.

Ik heb al gezegd dat wij, de KAR, de KNR-stafmedewerkers, ons willen houden aan de grote spelregels van het canonieke recht. Niet alleen om problemen met andere instanties te vermijden, en niet uit een soort rechtspositivisme, maar ook omdat wij, in ieder geval ik, ons langzaam zijn gaan realiseren dat die regels voortkomen uit een beproefde ervaring van eeuwen, daar de neerslag van zijn. Je ontdekt dat vaak als je de vraag stelt: waarom is deze bepaling er eigenlijk, wat is de zin ervan?

Nu direct naar het onderwerp. Je constateert als religieus instituut dat het eind van het bestaan als instituut onvermijdelijk is, zich echt aankondigt. De eerste vraag is dan: is er genoeg geld om ervoor te zorgen dat de zorg voor ook het laatste lid gegarandeerd is? Die verantwoordelijkheid voor het levensonderhoud van de leden, materieel en geestelijk, in de brede zin van die woorden is de eerste verantwoordelijkheid van oversten en andere bestuurders. Zo'n oudedagsvoorziening is het eerste dat

⁴ Zie de passage "Onze liturgie was een strak ritueel want we hadden als liefdezusters wel iets anders te doen dan bezinning." In: Charles van Leeuwen, *Liefde in je naam*, uitgegeven door de Sisters of Charity SCMM, 2007, blz 34.

gegarandeerd moet zijn. Er zijn modellen voor om dat uit te rekenen. En als men verstandig is, wordt de hoogte van de oudedagsvoorziening met een ruime marge gesteld, omdat het huidige maatschappelijke klimaat en het beleid steeds duidelijker willen dat men zelf meer bijdraagt aan 'zorg'. En denk ook aan extra personeel dat wellicht nodig is voor 'mantelzorg', etc.

Maar dan kan het zijn dat men vaststelt dat verwacht mag worden dat er nog wat of veel meer geld en bezittingen zijn, samen de 'tijdelijke goederen' of het vermogen, op het moment dat er geen leden meer zijn. Wat zou daarmee gebeuren als men niets doet? Wat kan, mag of moet men zelf bepalen daarover?

De Codex geeft enkele aanwijzingen over de laatste fase van een religieus instituut. U las die in de brief. Ik citeer die nu nog, namelijk de canones 584 en 616.

Canon 584 stelt: *"Een instituut opheffen komt alleen toe aan de Apostolische Stoel, waaraan het ook voorbehouden is te beslissen over de tijdelijke goederen ervan."*

Canon 616 § 2 stelt: *"De opheffing van het enige huis van een instituut komt toe aan de Heilige Stoel, waaraan het tevens voorbehouden is in dit geval over de goederen te beslissen."*

Het opheffen van het enige huis komt natuurlijk dichtbij het opheffen van een religieus instituut, maar in dit geval kunnen er dan nog wel enkele leden zijn, die al of niet in feitelijk communiteitsverband leven. Intussen is er wel een gemeenschappelijke overtuiging dat men een religieus instituut niet moet opheffen zolang er nog leden zijn: je onttrekt de laatste leden niet het kader, de formele structuur van hun leven. Dat is het gevoel in Nederland en het is ook het standpunt van de Congregatio⁵.

En canon 616 § 4 stelt: *"De opheffing van een rechtens zelfstandig klooster van monialen komt toe aan de Apostolische Stoel, met inachtneming van de voorschriften van de constituties wat de goederen betreft."*

In deze canon zien wij een meer algemene canon terug, namelijk canon 123 die voorschrijft dat in de statuten van rechtspersonen reeds bepalingen staan over de bestemming van de 'tijdelijke goederen' in het geval een rechtspersoon ophoudt te bestaan. Dit is ook voor religieuze instituten en hun constituties een belangrijke aanwijzing. Die canon luidt: *"Wanneer een publieke rechtspersoon heeft opgehouden te bestaan, wordt de bestemming van zijn goederen en vermogensrechten en eveneens van de verplichtingen geregeld door het recht en de statuten; als deze daarover zwijgen, vervallen zij aan de onmiddellijk hogere rechtspersoon, ...".*

De Codex geeft dus aan dat het de Apostolische (of Heilige) Stoel is, die in de situatie van opheffing beslist over de 'tijdelijke goederen'. Met 'Apostolische Stoel' wordt in dit geval bedoeld de 'Congregatie voor de instituten van gewijd leven en de sociëteiten van apostolisch leven' in Rome. Dit geldt zowel voor de religieuze instituten van pauselijk recht als voor die van diocesaan recht. Dat de 'Apostolische Stoel' beslist, betekent dus dat niet de bisschop erover beslist. En het betekent ook dat de 'tijdelijke goederen' die er ten tijde van de opheffing zijn, niet vanzelf naar 'Rome' gaan of niet

⁵ *Toekomstplanning*, nt 42 (blz 25).

vanzelf door 'Rome' aan het bisdom worden toegewezen, zoals wel eens verondersteld wordt. Er staat niet meer en niet minder dan dat 'Rome' erover beslist.

Het belang van deze canones kan niet onderschat worden. Zij ontkennen immers een nog al eens voorkomend misverstand dat de lokale bisschop of 'Rome' zich meester kunnen maken van de 'tijdelijke goederen' van een religieus instituut, om het maar eens zo scherp te formuleren, om er mee te voorzien in de tekorten van het bisdom of de Kerkprovincie of er projecten naar eigen voorkeur mee te steunen.

In de eigen logica van het canonieke recht kan dit ook niet. Er zijn voor kerkelijke tijdelijke goederen drie hoofdbestemmingen (can 1254,2): viering van de eredienst, het levensonderhoud van de kerkelijke bedienaren en het instandhouden van werken van apostolaat en caritas. Toegepast op religieuze instituten betekent dat dat als de viering van liturgie en het huidig en toekomstig levensonderhoud gegarandeerd zijn, het 'vrije vermogen' aangewend moet worden voor apostolaat en caritas, in de lijn van het charisma van het instituut. Dat charisma is een gave van de Geest (can 605) aan de Kerk. Geld dat eenmaal bestemd is om dat charisma praktisch werkzaam te laten worden, blijft aan die bestemming gebonden. En het is aan hen die dat charisma beleven (zij zijn immers het 'vleesgeworden' charisma, het charisma wordt in en door hen concrete werkelijkheid) om te bepalen welke doelen hun religieus instituut wil steunen met gelden, die het zelf niet meer nodig heeft⁶.

Dat te bepalen vergt een zorgvuldig besluitvormingsproces: kijkend naar het charisma, welke actuele kerkelijke en maatschappelijke noden sluiten daar op aan?

Enkele overwegingen in het besluitvormingsproces geef ik aan, als voorbeelden. Canon 640 zegt: denk aan "de noden van de Kerk en het onderhoud van de behoeftigen". Of zoals ook wel eens gezegd wordt bij de beoordeling van PIN-projecten: als wij jonge leden zouden hebben, waar zouden wij die dan voor inzetten? Zijn er bisdom-projecten, die in de lijn van ons charisma liggen? Of willen wij die graag mogelijk maken, van start laten gaan? Deze laatste twee zijn voor congregaties van diocesaan recht terechte vragen, want hun charisma is daar ooit ontstaan, voor die plaatselijke kerk gegeven. Overwegingen kunnen ook zijn: verdienen lokale caritas-organisaties steun? Welke maatschappelijke organisaties?

Welke organisaties, initiatieven in de buurt van de woonplaats van de gemeenschap als geheel of van gemeenschappen? Welke gezamenlijke initiatieven van de religieuze instituten in Nederland?

Het is natuurlijk voor de Congregatio in Rome heel erg moeilijk om hier zelf over te beslissen, wat de canones 584 en 616,2 wel suggereren. Van die afstand interpreteren wat het oorspronkelijk charisma nu zou betekenen in deze culturele en maatschappelijke situatie, met weinig mensen op dat kantoor: feitelijk zal dat niet werken. Naar verwachting zal men contact opnemen met het bisdom, maar op de bureaus van de bisdommen heeft men het ook al druk genoeg en wie bezit daar genoeg expertise wat het religieuze leven betreft?

⁶*Toekomstplanning*, par 2.2 (blz 17).

Overigens zou mijn suggestie naar de Congregatio zijn: neem contact op met de KNR, als het eens zover zou komen: via AMA, PIN en KOS is er de nodige ervaring en kennis van de voorkeuren van religieuze instituten en van de pastorale en maatschappelijke noden.

Ik wil hiermee vooral duidelijk maken dat het belangrijk is dat er standpunten zijn ingenomen en doelen zijn genoemd, want anders komen er allerlei onzekere factoren in het spel. Uit contacten met de Congregatio is ook gebleken dat men het op prijs stelt als het religieus instituut de nodige voorbereidingen op dit terrein treft. En gezien de bovengeciteerde canon 123 moet dat ook.

Uitgaand van deze gegevens is het van belang dat bij de voorbereiding van de laatste fase van het religieus instituut goed wordt nagedacht over de bestemming die men wil geven aan de 'tijdelijke goederen' die er nog zullen zijn op het moment waarop er geen leden meer zijn (of dat het instituut of het laatste huis wordt opgeheven). Als 'tijdelijke goederen' kunnen worden aangemerkt: financiële middelen (inclusief onroerend goed), kunstschaten en historische voorwerpen, liturgische voorwerpen en kleding, het archief, het eigen kerkhof of een eigen deel van een grotere begraafplaats.

Die bestemming dient bij voorkeur in kapittelbesluiten te worden neergelegd of eventueel in de constituties. Een testament vastleggen (want dat gebeurt er in feite) doe je immers met de nodige rechtszekerheid en waarborgen. En belangrijke beleidsbeslissingen worden door kapittels genomen of bevestigd. In de constituties vastleggen betekent ook dat 'Rome' (in het geval van een religieus instituut van pauselijk recht) of het bisdom (in het geval van een religieus instituut van diocesaan recht) er meteen van op de hoogte zijn, omdat zij die verandering in de constituties dienen goed te keuren.

Zeker als men besluiten op dit terrein in de constituties wil vastleggen, dienen die besluiten niet al te gedetailleerd of tijdgebonden te zijn. Zij moeten immers ook na jaren nog uitvoerbaar zijn. In geval van kapittelbesluiten geldt dit in iets mindere mate, omdat deze na enkele jaren gemakkelijker weer aangepast kunnen worden.

Het is duidelijk dat dergelijke beslissingen op het niveau van het kapittel genomen moeten worden en dat wijst erop dat een religieus instituut beslissingen in deze slechts kan nemen zolang er nog een volwaardig kapittel gehouden wordt.

Maar als men meent voor het laatst een 'echt' kapittel te kunnen houden - volgens de traditionele regels qua aantal deelnemers, hun verkiezing en agenda (en die situatie van mogelijk een laatste echt kapittel kondigt zich bij een aantal religieuze instituten aan) - geldt ook hier: liever niet al te gedetailleerd of tijdgebonden, tenzij het echt duidelijk is dat het om een gevestigde organisatie gaat waaraan men wil schenken.

Ik ben voorzichtig in deze, maar als voorbeeld: bepaal liever dat er geld besteed moet worden voor ex-gedetineerden dan dat er een concrete organisatie genoemd wordt.

En zoals al eerder gezegd: de bestemmingen dienen zoveel mogelijk in de geest van de doelstellingen van het betreffende religieuze instituut te worden bepaald.

Goed. U heeft bestemmingen bepaald en andere zaken geregeld. Dan treedt een bestuur van niet-leden aan en dat heeft de opdracht de laatste fase van een religieus instituut op een verantwoorde wijze tot een goed einde te brengen en vooral om ervoor te zorgen dat aan de geestelijke en fysieke belangen van de leden recht gedaan wordt. Het is niet de taak van een dergelijk bestuur om nieuw beleid te gaan voeren! Dat is ook niet de taak van besturen van de kerkelijke instelling die in eerste instantie voor het materiële beleid verantwoordelijk wordt, noch van de administrator. En evenmin als de religieuzen die bestuurlijke verantwoordelijkheid droegen, zijn deze bestuurders, van het religieus instituut of van de instelling, eigenaren van het vermogen, maar in strikte zin slechts beheerders⁷. Zij zijn geen eigenaren in die zin dat zij met het vermogen kunnen doen wat zij willen. Neen, zij dienen in het algemeen dit vermogen ten goede te laten komen aan de algemene doelen van de 'tijdelijke goederen' van religieuze instituten, namelijk het spiritueel en materieel levensonderhoud van de leden en doelen op het terrein van apostolaat en caritas volgens het eigen charisma en de traditie van het religieus instituut. Het kan tot hun opdracht behoren de besluiten over de bestemming van het resterende vermogen uit te voeren: dat die besluiten genomen zijn, is zojuist bepleit.

U kunt er ook voor kiezen zo'n bestuur van niet-leden van uw religieus instituut vooral de opdracht te geven om zich te bekommeren over het geestelijk en lichamelijk welbevinden van de leden. Het zijn immers twee heel verschillende opdrachten waar zo'n bestuur voor staat als er een aanmerkelijk vermogen is. Die situatie legt een extra en zware last op het nieuwe bestuur. Dat krijgt dan niet alleen de opdracht tot een verantwoorde afbouw van de congregatie met de nadruk op blijvende adequate lichamelijke, psychische en spirituele / pastorale zorg voor de leden, maar ook de opdracht dit grote vermogen te beheren en er bestemmingen / projecten voor te vinden of hopelijk en zoals hier voor al dringend aanbevolen, het opgestelde 'testament' uit te voeren. Het beheer van dat vermogen kan uitbesteed worden, het vinden van bestemmingen / projecten ook gedeeltelijk, maar men zal regelmatig keuzes moeten maken en zich over verantwoordingen moeten buigen.

De beide onderscheiden opdrachten vragen heel verschillende competenties in het nieuwe bestuur. Daarom kunt u ervoor kiezen het resterende vermogen elders onder te brengen, met een 'bestemmingsplan'. Dat kan als een 'fonds op naam'⁸. Een aantal jaren geleden is een paar keer de vraag gesteld of de KNR op dit terrein iets kon betekenen voor haar leden. Op die vraag is in eerste instantie afhoudend gereageerd, omdat de KNR daarvoor niet was toegerust. Maar vervolgens zijn er gedachten ontwikkeld die hebben geleid tot

⁷ *Toekomstplanning*, par 2.3 (blz 17-19)

⁸ Het gaat dan om de constructie dat aan een 'hoofdfonds' bij testament geld geschonken wordt met een gerichte opdracht. Het 'hoofdfonds' zorgt ervoor dat het geld besteed wordt aan het specifieke doel en draagt zorg voor de administratieve afhandeling. Zo profiteert een Fonds op Naam van de kennis en ervaring die bij het 'hoofdfonds' aanwezig zijn, zonder belast te zijn met organisatorische en administratieve kwesties van het 'hoofdfonds'.

voorbereidingen voor het oprichten van het 'Fonds Apostolaat'⁹, waaraan religieuze instituten onder strikte, door henzelf te bepalen, voorwaarden gelden kunnen toevertrouwen die zij in de laatste jaren van hun bestaan of na het feitelijke einde van het religieus instituut aan kerkelijke of maatschappelijke doelen willen doen toekomen en die zij zelf niet meer willen of kunnen beheren. Dit Fonds wordt dan een zelfstandige kerkelijke instelling, onder toezicht van de KNR, die jaarlijks de begroting, het jaarverslag en het financieel jaarverslag moet goedkeuren. De bestuursleden ervan worden benoemd door de Algemene Vergadering. Doelstelling van het Fonds is "op verzoek van religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven in Nederland de door hen aan haar beschikbaar gestelde financiële middelen te beheren en te besteden in overeenstemming met de daaraan gegeven doelen (het apostolaat)". Een religieus instituut dat de gelden hieraan overdraagt in beheer, en dus niet in eigendom, moet de doelen aangeven waaraan het geld besteed zal worden. En of religieuze instituten gebruik willen maken van dit Fonds Apostolaat, is hun eigen keuze; de mogelijkheid wordt geboden vanuit de dienstverlenende taak van de KNR.

In het bovenstaande is het bij de uitwerking van de brief van 15 juli vooral over het geld gegaan dat later overblijft en besteed moet worden. Maar er is die oude wijsheid, ook in die brief geciteerd: beter te geven met de warme dan met de koude hand!

Als u nu al ruimhartig projecten / initiatieven / organisaties steunt, heeft dat het voordeel dat u het zelf zo concreet mogelijk kunt bepalen en er hopelijk een genoeg aan kunt beleven als u als gemeenschap kunt constateren dat het goed besteed is.

Graag wil ik ook nog het volgende opmerken. 'Erfgoed' van een religieus instituut is een omvattende term. Het betreft niet alleen geld en gebouwen, de 'tijdelijke goederen'. Volgens canon 578 wordt het erfgoed ("patrimonium") gevormd door "De geest en de intenties van de stichters, door de bevoegde kerkelijke overheid bekrachtigd, betreffende de aard, het doel, de geest en het karakter van het instituut, alsook zijn gezonde tradities, die samen het erfgoed van dit instituut vormen". In dit licht is het een goede zaak dat religieuze instituten ook hun 'geestelijk testament' schrijven: hoe omschrijven wij ons charisma en waar staan wij dan inhoudelijk voor, hoe hebben wij dat in de verschillende fases van onze geschiedenis beleefd, waarom hebben wij ons voor bepaalde doelen actief ingezet? Voorbeelden van een dergelijk testament zijn er intussen ook een aantal¹⁰. Zo'n geestelijk testament vormt ook een algemene richtlijn voor een nieuw bestuur of voor het bestuur van de kerkelijke instelling of voor de administrator wanneer er over de besteding van financieel erfgoed aanvullende besluiten moeten worden genomen.

⁹ Het Beleidsplan gaf hier op pagina 13 van dit plan al opdracht toe; zie ook bijlage AV-2-2008, nr 3. Het verzoek de Kerkelijke Instelling Fonds Apostolaat Nederlandse Religieuzen' op te richten en de statuten goed te keuren ligt bij de Bisschoppenconferentie.

¹⁰ Denk aan dat van de Zusters van de Voorzienigheid '*...baant een stroomdal dwars door het onbewoonbare...*' (2007; ook verspreid als AV-4-2008) of dat van de Broeders van Voorhout (*Toekomstplanning*, blz 44 e.v.

Aan het slot van de brief van 15 juli staat dat de KNR “modellen” heeft voor het besturen van een religieus instituut in de eindfase ervan. Eerder schetste ik u die drie modellen op hoofdlijnen die momenteel functioneren: die zijn in de brief bedoeld. Maar het zijn geen helemaal klant en klare modellen voor uw religieus instituut. Als u die eindfase gaat voorbereiden, zult u een principe-keuze moeten maken uit de drie modellen. Maar dan moet dat concreet toepasbaar gemaakt worden voor uw instituut.

Eerder heb ik gezegd dat deze observaties over het ‘testament’ van een religieus instituut, zoals ook de brief van 15 juli dit was, vooral bedoeld zijn voor een precies aan te wijzen groep religieuze instituten, namelijk die van welke het einde van het hele instituut, het einde van het religieus instituut als zodanig te verwachten is. Normaliter gaat het voor andere religieuze instituten, provincies of andere onderdelen van een internationaal verspreide orde of congregatie zo dat die geen ‘testament’ hoeven te maken, omdat hun bezittingen en verplichtingen overgaan naar de orde of congregatie als geheel. En dat geheel neemt normaliter ook de bestuurlijke verantwoordelijkheid over als men die in Nederland niet meer kan dragen. Toch zou men zich ook in die instituten bij de voorbereiding van het verdwijnen uit Nederland vragen kunnen stellen: welke verplichtingen voelen wij toch voor Nederland, wat willen wij meehelpen om voor de toekomst in Nederland te bewaren? Want noden waar uw orde of congregatie zich voor ingezet heeft, initiatieven die u mede mogelijk maakte, houden niet tegelijkertijd met uw gemeenschap hier op te bestaan. Er zijn instellingen en organisaties die verder werken in uw geest en / of opgericht door religieuze instituten samen, waarvan je hoopt dat die nog lang kunnen functioneren omdat zij als zodanig ook tot het ‘erfgoed’ van de religieuzen voor de Nederlandse kerk en samenleving behoren. U kunt andere religieuze instituten willen steunen, die wel een toekomst in Nederland lijken te hebben. Misschien is uw orde of congregatie voor een specifieke nood in een bepaald bisdom naar hier gekomen of heeft zich daar speciaal op geconcentreerd: dan wilt u wellicht voor een diocesaan project voor de actuele vorm van die nood blijvend iets betekenen.

Terugkijkend in de geschiedenis kunt u zeggen: ons charisma bleek ook hier vruchtbaar, in het werk dat wij deden, in de eerdere aantrekkingskracht voor nieuwe leden. Het vermogen, de ‘tijdelijke goederen’, zijn hier opgebouwd, mede door pensioenen en de verkoop van onroerend goed. Het kan een reden zijn om te zeggen dat men het ‘erfgoed’ in brede zin, geestelijk en materieel, ook geheel of gedeeltelijk ten goede laat komen aan de Nederlandse situatie. En als u dat wilt, lijken er mij in het bovenstaande genoeg handvaten om daar een vorm aan te geven.

Samenvattend: indien uw religieus instituut zich in de situatie bevindt, zoals die is aangeduid, lijkt er alle aanleiding zijn om concrete besluiten te nemen ten aanzien van de volgende punten:

- a. zelf het model kiezen, een van de drie, voor de waarborging van alle bestuurstaken in de laatste fase van het instituut en de daarvoor benodigde stappen zetten;

- b. zelf de bestemming van de 'tijdelijke goederen' bepalen (dan wel dat aan 'Rome' overlaten na opheffing);
- c. indien u zelf de bestemming van de 'tijdelijke goederen' wenst te bepalen: de daartoe vereiste besluiten door het kapittel laten nemen en die als kapittelbesluiten vastleggen of in herziene constituties;
- d. omdat 'erfgoed' van een religieus instituut veel meer omvat dan de 'tijdelijke goederen': een geestelijk testament opstellen.

Natuurlijk is het Bureau KNR, met name Ben Wanders en ondergetekende, bereid u op uw verzoek behulpzaam te zijn bij het voorbereiden en formuleren van de te nemen besluiten.

Vragen n.a.v. bovenstaande:

- Moeten de besluiten die door het kapittel worden genomen nog door Rome worden goedgekeurd?

Antwoord:

- Dat geldt alleen m.b.t. veranderingen van constituties van instituten van Pauselijk recht. Instituten van Diocesaan recht moeten zich wenden tot het Bisdom. Echter het nemen van eigen initiatieven door de instituten zelf juicht Rome toe.
- Wanneer er in de constituties niets is vastgelegd, kan de bisschop dan beslissingen nemen?

Antwoord:

- Neen, dat is niet mogelijk omdat hij geen religieus is.
- In een religieus instituut wonen ook mensen die 20 – 30 jaar jonger zijn dan de andere leden. Wat moet men voor deze groep regelen?

Antwoord:

- Het hangt ervan af of zij capabel genoeg zijn om het bestuurlijk zelf te kunnen rooien. Bij twijfel kunnen de drie modellen van nut zijn.
- In hoeverre wordt er naar de fiscale aspecten gekeken wanneer het vermogen een bestemming krijgt buiten Nederland?

Antwoord:

- Voor het antwoord op deze vraag verwijst A. Leys de vragensteller naar T. Peek en/of J. Doe van de KNR.

- **Inschrijving Kamer van Koophandel – de heer Ton Peek** (*bijlage 3*)

Aanleiding om dit onderwerp op de agenda te zetten, is het verschijnen van een brief en krantenpublicaties van de afgelopen zomer, waarin werd aangekondigd dat er een forse uitbreiding te verwachten is van de groep waarvoor een inschrijvingsplicht geldt. Hieronder zouden ook kerkgenootschappen, ordes en congregaties vallen. Op grond daarvan heeft een aantal religieuze instituten ons benaderd met de vraag wat zij hiermee moeten doen. Worden de instituten verplicht zich in te schrijven?

Feitelijk houdt de wetgeving in dat ordes en congregaties op vrijwillige basis kunnen inschrijven. Waarom dan inschrijven als het vrijwillig is?

Mijn bedoeling is om van u te horen wat voor opmerkingen u heeft naar aanleiding van deze uitleg. Deze reacties kunnen wij gebruiken om tot een advies aan u te komen. Ik zal proberen om structuur te brengen in de problematiek en dan zal blijken dat het allemaal niet zo ingewikkeld is.

Wat was de aanleiding om de religieuze instituten hierbij te betrekken? De overheid wil Nederland op een zodanige manier in kaart brengen zodat men over betrouwbare gegevens beschikt, die ook gebruikt kunnen worden door allerlei andere instanties. Een administratieve lastenverlichting ligt hieraan ten grondslag.

Naast de Kamer van Koophandel kent men al geruime tijd twee andere manieren van vergelijkbare registraties nl. het Kadaster en de Gemeentelijke Basisadministratie. In bijvoorbeeld de Gemeentelijke Basisadministratie staan gegevens van alle Nederlanders. Overheidsinstanties hebben het recht om een beroep te doen op deze registraties, met de wetenschap dat deze informatie juist is.

We hadden al een handelsregister waarin in beginsel slechts die entiteiten werden opgenomen die een onderneming dreven.. Door allerlei lobby's van allerlei instanties is de situatie ontstaan waarbij nogal wat ondernemingen niet ingeschreven stonden in het handelsregister. Bijvoorbeeld agrariërs; deze groep heeft destijds een sterke lobby uitgevoerd. Door dit soort uitzonderingen was het Handelsregister dus niet geheel compleet. In de nieuwe situatie zijn zowel ondernemingen alsook alle rechtspersonen verplicht zich in te schrijven.

Wat ons nu met name raakt, is het woord 'rechtspersonen'. Alle rechtspersonen moeten zich vanaf 1 januari 2010 verplicht inschrijven. Kerkgenootschappen en zelfstandige onderdelen hebben rechtspersoonlijkheid. Religieuze instituten zijn zelfstandige onderdelen van kerkgenootschappen en daarmee ook inschrijvingsplichtig volgens de Handelsregisterwet.

Echter de wet verwijst naar een Uitvoeringsbesluit voor specifieke regelingen en met name voor kerkgenootschappen zal nog een en ander nader worden gepreciseerd (zie sheet 4). *Conclusie is dat ordes en congregaties geen verplichting tot inschrijving hebben, maar zich wel vrijwillig kunnen inschrijven.*

Het voordeel van die inschrijving zou kunnen zijn, dat u bij transacties met derden geregistreerd staat als een handelingsbevoegd bestuurder.

Maar juist deze gegevens mogen er niet in.

Er is nl. in de Wet Bescherming Persoonsgegevens opgenomen dat met datgene wat over personen wordt geregistreerd nooit een relatie mag worden gelegd met geloofsovertuiging (zie sheet 6).

Dat betekent dat bestuurders van congregaties niet mogen worden opgenomen in de registers van de Kamer van Koophandel. Hiermee ontvalt eigenlijk het nut van die inschrijving.

Wij zijn met de Kamer van Koophandel in Den Haag in gesprek gegaan en hebben hun visie gevraagd over onze opvatting. De achtergrond lijkt te zijn dat men op de een of andere manier in beeld wil krijgen hoe rechtspersoonlijkheidhebbend Nederland in elkaar zit. Ook probeert men zicht te krijgen op geloofsgemeenschappen van andere origine.

De Kamer van Koophandel is van plan om alle religieuze instituten aan te schrijven en mee te delen hoe zij in deze moeten handelen. Wij hebben erop aangedrongen om dit niet te doen. Het leidt volgens ons nergens toe; inschrijving is immers vrijwillig. Wij denken dan ook dat het al met al met een sisser zal aflopen. Bovendien is er een alternatief!

Sinds jaar en dag heeft de KNR een Model-verklaring identificatie waarmee een mogelijkheid gecreeërd wordt dat de belangenorganisatie (in casu de KNR) een verklaring afgeeft wie er binnen zo'n entiteit bevoegd is hen bij transacties te vertegenwoordigen.

Wij geven dergelijke verklaringen af, om de handelsbevoegdheid van bestuurders te kunnen aantonen. Deze Model-verklaring kan nog steeds gebruikt worden en blijkt in de praktijk goed te werken.

De Kamer van Koophandel is hiervan op de hoogte. Daarmee ontvalt des te meer de noodzaak van de inschrijving omdat er mijns inziens geen enkel voordeel aanzit. Deze opvatting onderschrijft ook de Kamer van Koophandel in den Haag. Dus wij zullen u adviseren u niet in te schrijven. Er is immers een alternatief?

Mijn verhaal geldt niet voor ondernemingen, ongeacht de juridische vorm. Als uw instituut een onderneming drijft, bijv. boekbinden, bierbrouwen, kaarsen maken of andere kleinschalige activiteiten die kunnen leiden tot ondernemerschap, dan bent u wel verplicht zich in te schrijven voor die activiteit.

Stichtingen die onder uw instituut vallen zijn altijd ingeschreven geweest, en hebben die verplichting nog steeds. Er komt in elk geval geen verplichte inschrijving voor uw congregatie als zodanig. Graag hoor ik uw kritische kanttekeningen hierover.

Vraag:

- Het verhaal is duidelijk. Wanneer een religieus instituut besluit om met bisschoppelijke instemming een instituut op te richten waarin leken in het bestuur zitten, geldt dan een verplichte inschrijving?

Antwoord:

- In dit geval geldt geen verplichting. (zie sheet 2). Het betreft hier een rechtspersoonlijkheid vallend onder het BW 2:2.

Vraag

- Banken vragen uitvoerige informatie en hebben de gewoonte om het iedere keer te herhalen. Is de Model-verklaring voldoende voor de banken?

Antwoord:

- Dat zou het in principe wel moeten zijn. Ook wanneer banken zeggen hier geen genoeg mee te nemen, moet u voet bij stuk houden en u niet laten verleiden om alsnog een inschrijving bij KvK te overhandigen.

Vraag:

- Moet een steunstichting zich inschrijven bij de Kamer van Koophandel?

Antwoord:

- Ja, een Burgerlijk Wetboek-stichting moet op grond van rechtspersoonlijkheid zich wel inschrijven. Een stichting was en blijft altijd inschrijfplichtig.

Vraag:

- Is een modelverklaring te gebruiken voor het overschrijven van auto's. Het kenteken staat op naam van het religieus instituut.

Antwoord:

- Ook hiervoor is de Model-verklaring van toepassing. Hiermee kan de handelsbevoegdheid van die betreffende persoon worden aangetoond.

Vraag:

- Stel dat je je als instituut inschrijft, moet er dan een jaarrekening worden overlegd?

Antwoord:

- . De publicatieverplichting zoals die nu is opgelegd, is opgelegd aan NV/BV en commerciële stichtingen. Hiermee valt het grootste gedeelte weg, zo niet alles. De commerciële stichtingen die er ongetwijfeld zullen zijn bij religieuze instituten, hebben te maken met grootte-criteria Bij die grootte-criteria spelen het balanstotaal, de hoogte van de omzet en het aantal werknemers een rol.
- **Handleiding strategisch beleggen** (*bijlage 4*)

Wij als KNR, zijn een koepelorganisatie, en behartigen de belangen van onze leden. De taak van de KNR in algemene zin is u te helpen bij uw vraagstukken. De leden zelf blijven de eindverantwoordelijkheid houden.

Deze handleiding strategisch beleggen dient slechts als handreiking. Ook willen wij een aantal opvattingen aanreiken, die in uw eigen omgeving kunnen worden getoetst.

Dit document dient als het ware om u als instituut aan de hand te kunnen nemen en u erop te wijzen welke wegen er moeten en kunnen worden bewandeld om uiteindelijk te komen tot een verantwoorde besluitvorming.

Om het voor iedereen begrijpelijk te houden hebben wij bij het samenstellen van dit document geprobeerd de structuur en inhoud ervan herkenbaar te maken. Dit document is in samenwerking met prof. dr. Bauer tot stand gebracht; hij is degene die op dit terrein over de nodige expertise beschikt.

Met dit document willen wij u ondersteunen bij het formuleren, onderbouwen en uitvoeren van de beleggingsactiviteiten.

In de handleiding worden enkele uitkomsten en toetsingscriteria (benchmarks) als voorbeeld genoemd. Ook zal ik proberen een aantal dingen uit te leggen zodat de "mythe " van het verantwoord beleggen tot normale proporties wordt teruggebracht (*zie sheet 4*).

Tot slot wil ik erop wijzen dat deze handleiding geen waardeoordeel is maar meer als een handreiking, naslagwerk c.q. als check kan dienen (*zie sheet 5*).

Hopelijk wordt u hierdoor niet ontmoedigd, maar bieden wij u hiermee perspectief.

De opmerkingen die vandaag naar aanleiding van dit onderwerp naar voren komen, zullen meegenomen worden naar de FKR-vergadering van 22 oktober a.s. Deze concept-versie zal naast de goedkeuring van de FKR ook uw goedkeuring moeten wegdragen. Pas dan zal het breed verspreid worden.

Vervolgens kregen de deelnemers de gelegenheid enkele vragen te stellen.

Vraag:

Bevat deze handleiding ook een financiële planning, waarbij doel en mogelijkheid op elkaar afgestemd zijn?

Antwoord:

Nee, deze handleiding is geen instrument om omvang van verplichtingen en tijdsverloop van de verplichtingen te bepalen. Het is bij iedereen bekend dat er verplichtingen zijn en dat men aan deze verplichtingen dient te voldoen. Hier gaat het alleen maar over de beleggingenkant, voorafgegaan met het goed inzichtelijk maken van de verplichtingen. Wel wordt hierin benadrukt dat iedere verplichting een bepaalde beleggingsaanpak vereist.

Vraag:

Is een beleggingsadviseur iemand die kan helpen bij het vinden van een vermogensbeheerder of is dat een persoon die de vermogensbeheerder controleert aan de hand van het beleggingsstatuut?

Antwoord:

Beide. Uitgangspunt is een goed beleggingsstatuut. Hierbij past een adviseur die solistisch optreedt in relatie tot de religieuze instituten of een adviseur die optreedt parallel aan de vermogensbeheerder.

Vraag:

Dit stuk is nog in concept en zal ter vervolmaking c.q. goedkeuring nog worden voorgelegd aan de FKR en Dagelijks Bestuur. De club waarvoor het bedoeld is, wordt steeds ouder. Ik hoop dat met de verspreiding van deze handleiding niet al te lang gewacht zal worden.

Antwoord:

Het zal de nodige tijd vergen om voldoende ondersteuning te krijgen. Via u en de FKR zal deze ondersteuning dan ook moeten komen. Naar mijn mening hoeft het geen eeuwigheid te duren. De verwachting is dat u deze handleiding vóór het eind van dit jaar kunt verwachten.

Vraag:

Veel congregaties hebben al het één en ander geregeld. Wat was de reden om deze handleiding toch nog te maken? Volgens mij heeft deze groep er niets meer aan.

Antwoord:

Voor deze groep kan dit document als een soort check dienen. Deze handleiding is dan ook met name gemaakt voor de religieuze instituten die nog niets hebben geregeld. Ik ben ervan overtuigd dat het voor beide categorieën interessant is. Daarom hebben wij geprobeerd het begrijpelijk en inzichtelijk te maken.

- **Structurele financiering** (*bijlage 5*)

Voordat de heer Ton Peek de gelegenheid krijgt om dit onderwerp te behandelen, deelt de heer Jules Bauduin eerst mee dat de KNR pas na de Algemene Vergadering in 2007 toestemming kreeg om dit plan in werking te zetten. Vervolgens zijn er brieven naar de instituten verzonden en zijn er tevens verschillende instituten persoonlijk bezocht.

Vandaag zal de heer Ton Peek de aanwezigen in grote lijnen op de hoogte brengen van de stand van zaken.

Allereerst licht hij de ontstaanshistorie van dit plan toe. (*Zie Sheet 2, 3 en 4*)

De varianten waarmee de financiering gerealiseerd zou kunnen worden zoals:

- eenmalige bijdrage
- periodieke bijdrage
- lening met eventuele mogelijkheid tot kwijtschelding

zijn uitgewerkt en aangeboden. In 2008 zijn de religieuze instituten benaderd en is hen gevraagd om met concrete voorstellen te komen. Op basis van de tot nu toe gedane toezeggingen is een bedrag van bijna 10 miljoen binnengekomen (*zie sheet 5*).

De aanwezigen hebben naar aanleiding van deze toelichting geen vragen.

De voorzitter dankt de heer Ton Peek voor zijn duidelijke uiteenzetting en voegt eraan toe dat wij dankbaar mogen zijn met het behaalde resultaat.

Tot slot wordt D. Hendrickx uitgenodigd zijn slottoespraak te houden.

Samenvatting slottoespraak pater Denis Hendrickx

Wij zijn vandaag samengekomen in het kader van *Solidariteit* en *Belangenbehartiging*. In diverse bewoordingen is dit spanningsveld aangegeven.

Wij zijn doordrongen van het belang van deze termen. Te meer omdat we vooral het spanningsveld hebben gevoeld in de verschillende aspecten.

Hierdoor zijn wij steeds meer op elkaar aangewezen. Ook is het samen met elkaar optrekken van groot belang omdat de maatschappelijke ontwikkelingen met rasse schreden voortgaan en de afbouw zich eveneens in een snel tempo voltrekt. Wij zijn daardoor meer en meer aangewezen op hulp en bijstand van buiten de eigen kring.

Om een en ander goed te kunnen blijven volgen, vergt dat betrokkenheid en transparantie.

Als religieuzen moeten wij minstens kunnen blijven volgen wat er allemaal plaatsvindt en wat ons allemaal aanbelangt.

Wij ervaren ook steeds meer dat de bemoeienis van de maatschappij als maar toeneemt. Dit heeft nadelen maar ook voordelen. Als voorbeeld kan ik noemen de acties die zijn en worden ondernomen om het religieus erfgoed te behouden. Op 8 oktober zal een bijeenkomst plaatsvinden van het College van congregatie-economen waarbij dit onderwerp centraal zal staan.

De KNR is ook heel productief geweest in het opstellen van modellen. Dat is ook de taak van de KNR. Hiermee wordt voorkomen dat wij allen het wiel opnieuw moeten uitvinden. Het is belangrijk dat wij als instituten elkaar bijstaan.

Blij ben ik ook met de inleiding van de heer Brouwers. Heel verrast over de feiten waaruit blijkt hoe belangrijk de religieuzen zijn geweest in het leggen van bepaalde fundamenten in de wereld. Vooral die te maken hebben met de eerste levensbehoeften. Geld is hierbij onlosmakelijk verbonden met de doelstellingen.

Goede handvatten aanreiken voor het beleggen is belangrijk. Om goede beleggingsstatuten op te kunnen stellen zijn duidelijke handleidingen onmisbaar. Hiermee kunnen verkeerde transacties worden voorkomen.

Van het verhaal van Ad Leys heb ik overgehouden dat het materiële testament misschien voorop staat, maar dat het zeker niet los gezien kan worden van het geestelijk testament. Het is belangrijk dat het Charisma wordt benadrukt.

Van de KNR wordt verwacht dat zij het voortouw neemt om beide aspecten evenwichtig voor het voetlicht te brengen. Nieuwe initiatieven die ontstaan, zullen worden gestimuleerd en onderbouwd worden.

In de drietal onderwerpen die Ton Peek heeft behandeld, zijn wij geconfronteerd met actualiteiten waar wij niet onderuit kunnen. Of het nu te maken heeft met inschrijving in Kamer van Koophandel of verantwoord beleggen, de KNR is een instelling die expertise heeft opgebouwd en waar wij onze voordeel mee kunnen doen voor nu en in de toekomst. Hierbij is te meer duidelijk geworden wat met het oog op de toekomst de taak van de KNR is.

Voor mijn gevoel komen de woorden *Solidariteit* en *Belangenbehartiging* uitstekend samen met betrekking tot het onderdeel van de structurele financiering.

Wij roepen op tot en het betonen van onderlinge *Solidariteit* om de *Belangenbehartiging* in de toekomst mogelijk te kunnen blijven maken.